

Pomanjkanje vsem pravične zakonodaje, predsodki merodajnih činiteljev, ki se ne umejo prilagoditi teku časa, pred vsem pa socialno zlo, ki loči uboge in bogate, nizke in visoke, modre in priproste, ki ne pripušča, da bi se človeški rod razvijal po naravnih zakonih, nego da životari v največjih abnormalnostih — sili bolj in bolj, da se vsi potezamo za to, da se to zlo kolikor toliko izkorenini ali za sedaj vsaj omeji. K temu je potrebno da sodeluje i žena, ki naj bode možu v podporo, ne pa v oviro.

Dajte si dopovedati: Mi nočemo samo gizdavih, koketnih marijonet, tudi ne samo udanih sužinj, hočemo pa pametnih, izobraženih, razumnih žen, ki nam bodo i s svetom i s pomočjo kot zveste tovarišice in prijateljice stale na strani v vseh fazah boja za obstanek in za politične pravice!

SLOVANSKA POLITIČNA TRAGEDIJA.*) STEPAN RADIĆ.

(Razmišljanja po smrti Svetozara Miletića in Milana Obrenovića.)

Nekoliko dni eden od drugega sta umrla dva bivša srbska kralja: kralj srbskih duš, Svetozar Miletić, in vladar dela srbskih podložnikov, Milan Obrenović. Eden je ugasnil kakor sveča v oltarju, izdahnilši svojo plemenito dušo v rodbinskem ognjišču, sredi svojih najdražjih, med kojimi je tudi njegov triletni unuk, mali Svetozar Miletić. Drugi je izginil kakor jokey na dirki, pregnan od lastnih zločinov iz svoje domovine, obdan od tujih obrazov in obtežen s strahom za bodočnost tega, čemur je baje posvetil celo svoje življenje — za zagotovljenje svoje dinastije.

*) Iz »Slovansega Prehleda« III. št. 6. poslovenil El.

Neposredna okoliščina, v kateri sta na zemlji prestala živeti oba ta znamenita Srba, se torej ne ujema v ničem. A kako si je za to podobno njih kraljestvo!

V dušah srbskih, v bivšem kraljestvu Miletićevem, ni več svetlih idealov, ali so zakaljeni, ni trdne vere v narodno bodočnost, dá, ni niti elementarne narodne zavesti in narodnega ponosa: ljubezni k narodnemu jeziku in volje, braniti svoje pravo vsaj z besedo. Sprehodimo se po bivši srbski vojvodini — trajajoči od 18. listopada 1849. do 27. decembra 1860. — in tu se prepričamo, da hodimo po nastajajočem slovanskem pokopališču, podobnem onemu od Visle čez Odro in Labo do otoka rujanskega. Pogin baltiških Slovanov opravičujemo s tem, da so ostali pogani, ko se je okoli njih povsod svetil krvavi križ in krščanski meč. Kako pa opravičimo nagli in nezaslišani propad političnega pomena Srbov na Ogrskem? Morebiti bomo vsega krivili Madžare ali kar tako stokali nad nesrečno usodo slovansko? In vendar bi nam eno dejstvo iz življenja največjega srbskega politika razsvetlilo vse. Umril je čitajoč rimske klasiike in politične dnevnikke — peštanske in dunajske.

Med podložniki Srbskega, tega nekdanjega kraljestva Milanovega, vlada popolna negotovost, kaj bode jutri, kaka premena in kak nov prevrat pride iz Belgrada. Tako so pogosto tisti, ki so zaran bili ministri, večer stokali v okovah, tako da si naravnost nikdo ni svest niti elementarne svoje svobode. Med takimi okoliščinami ljudje skrivajo ne le zlate zaklade, ampak tudi boljše svoje duševne strani, in vsak se več ali manj trudi ravnati po sramotni prislovcici, ki ne služi v čast narodu, kateri jo je izmislil: Kdor hče z volkovi žiti, mora z njimi viti.

Dokler je turški polmesec z medlim svojim svitom le večal grobno tihoto na Balkanu, smo se neprestano pritoževali

radi azijskih osmanskih tolp, in vzrok vsemu smo gledali v divjem gospodstvu turškem. Koga bomo danes krivili tega, da imamo na Balkanu namesto dveh Piemontov, o kojih smo sanjali, zdaj dvoje Neapolsko? ... A zato smo si vsi ugajali v krasoti Milanovi in pričakovali narodnega spasa od ruskih milijonov njegove besarabske neveste.

* * *

Kadar čitamo životopis Miletičev in Milanov, zgrozimo se naravnost nad dezorganizacijo južnega slovanstva in nad enostransko, vseskozi tujo odgojo prvih njega sinov.

Miletič je obiskoval najprej nemško elementarno šolo, pozneje je študiral v Požunu in v Pešti. Pravo je končal na Dunaju, tedaj popolnoma nemškem, in to kot štipendist najbolj narodnega srbskega kneza Mihajla. Tu je bil l. 1854. promoviran za doktorja prava. Kot temeljit znanec nemškega jezika in nemških zakonov si je stekel velik ugled pri srbski inteligenci in je zaslul kot advokat. Niti za svojega bivanja na Dunaju, niti pozneje, ko je postal župan v Novom sadu, ni Miletič popolnil svoje politične naobrazbe in ni popravil svojih predsodkov o Avstriji, kjer zanj takorekoč ni bilo Čehov, Poljakov, Rusinov in Slovencev. Zato je temeljna njegova ideja, s katero je vstopil v javno življenje, bila: pomiriti se z Madžari in jim z vsemi sredstvi pomoči, da bi za vselej onemogočili avstrijski absolutizem na Ogrskem. Tudi pozneje, ko po vojski l. 1866. ni bilo več nevarnosti, da i Ogrri postanejo del nemške države in ko je nemško-madžarska pogodba iz l. 1867. v svojem dualitičnem sestavu pokazala pravo bistvo svojih germanizujočih in madžarizujočih načrtov, tudi tedaj je Miletič vztrajal pri usodnem načelu, da naj Srbi pomagajo kolikor možno največji neodvisnosti Ogrske, zato je tudi deloval v družbi s krajno madžarsko levico.

Z germanizacijo se je srečno spravil in z nemškim jezikom branil svoje klijente, z madžarskimi košutovci je deloval in z madžarsko besedo zagovarjal popolno neodvisnost Ogrske, a za to v Hrvatski ni mogel prenesti latinskega pisma istega jezika in se mu je zdelo potrebno tako ostro pretestirati proti baronu Rauchu, preganjajočemu cirilico, da je zato od tega kratkovidnega hrvatskega politika bil obsojen na enoletno ječo, katero je zares tudi pretrpel od 6. vinotoka 1870. do 8. vinotoka 1871. — Za svojo udanost ogrski, tedaj že madžarski državi, zato, da ga nič ni motilo, če bi tudi Hrvatska postala del Ogrske, zato, da je edina njegova politična težnja bila, oddeliti od Hrvatske Srem (vzhodni del Slavonije) in iz njega, iz Bačke in iz Banata stvariti srbsko vojvodino v najtesnejši zvezi z Ogrsko in brez katerekoli posebne spojitve s Hrvatsko, je bil poplačan s tem, da so ga 5. junija 1876. odvedli v noči, proti poslanski imuniteti, v Pešt in dne 18. prosinca obsodili kot veleizdajico na pet let težke ječe, dasi je sam Deak o njem pravil, da je bil sicer ognjevit Srb (vérmes szerb), a zato tudi dober domoljub (jó hazafi), seveda madžarski, in ta izrek Srbi še dandanes rabijo. Miletič je bil zaprt od začetka julija l. 1876. do konca listopada 1879., a ko so ga izpustili v Vacovu iz ječe, je bil ne le telesno, ampak tudi duševno zlomljen, tako da je takrat prestal politično delovati in je živel pozneje samo kot grozen memento svojim političnim prijateljem, ki pa so kljub temu nadalje hodili po njegovih političnih sledovih ter privedli Srbe v tej državi tja, kamor je Anton Starčević, posrečeni učencé iste madžarske politične šole, privedel Hrvate.

* * *

Isti najbolj narodni knez, ki je Miletiču dal štipendijo za na Dunaj, je poslal svojega sinovca v odgojo v Pariz, kajti mislil je baje z njim provesti velike reči,

V Parizu je tedaj vladala anarhija, politična in moralna, za vlade slabotnega in omahljivega Napoleona III. Ko bi naposled v Parizu in v Franciji bile še tako zdrave razmere, odgoja v internatu bi se končala kakor povsod drugod pred vsem z neukrotljivo željo po svobodi in po telesnih užitkih. Silno zdravje in predčasna moč (Milanu je bilo komaj 14 let, ko je 2. julija 1868. bil proglašen naslednikom umorjenega kneza Mihajla), dalje regenti, preskrbni zato, da bi se mladenič ne dolgočasil, so prispevali k temu, da je Milan začel izvajati zares velike reči, pa v drugem smislu, nego si je mislil to njegov stric.

Francozki je govoril boljše nego srbski, srbskih razmer ni poznal in se nikoli ni z njimi seznanil. Brž se je nasitil užitkov, katere mu je mogla podati »skrita kneževina«, zato so se že od početka vsi njegovi počutki javili z enim izrazom, z izrazom nezmernega, neizrečnega dolgočasje. In tako je Milan, postavši kralj, porabil svoj naslov poglavitno k temu, da bi z leskom kraljeve krone k svoji mogočni osebi privezal kar največje število velikomestnih »zvezdičk«, nikakor se ne žalostech nad tem, da so te »zvezdičke« jemale premnogo sijaja nele njegovi kraljevi kroni, ampak tudi srbskemu, jedva vzešlemu solncu svobode in neodvisnosti.

Pri Milanu telesni užitek ni bil samo ena stran njegovega značaja, marveč se je v njem celo njegovo življenje izčrpavalo. Šel je v tem tako daleč, da je sistematično kazil tudi mlade Srbe v Parizu, priporočujoč jim, da bi bili pošteno »veseli«, da jajoč jim celo tudi sredstva k temu, da bi »uživali« svojo mladost. A po vsem tem se je še pritoževal, da na Srbskem ni značajnih in zmožnih ljudi, niti ni tajil pred peštanskimi in dunajskimi svojimi prijatelji svojega prepričanja, da se Srbskemu ne posreči biti izcela samostalna in neodvisna država in da srbski narod ne more podati

nobenega dokaza resnične sile in trajnega napredka. Nezmerno dolgočasje tedaj v lastnem kraljestvu in popolna nezaupnost v lastni narod sta bila nagib vseh Milanovih činov in zločinov, a vzrok jim tiči v tem, da niti najmanje ni poznal srbskega naroda, da se niti za trenotek ni zanimal za mogočno in tako plodno slovansko življenje.

Kako kratkovidni so torej vsi, kateri radi neuspehov politike Miletičeve in zlih nakan Milanovih krivijo neutrjenost slovanskega značaja, neugodno situacijo srbskega ljudstva. Vedno je v advokatu Miletiću deloval Nemeč, in v Miletiću politiku odzival se je z največjo silo madžarski gojenec, medtem ko razkošnost Milanova, rodbinski njegovi prepiri in despotične njegove navade nimajo nič skupnega s čilim, a zdravim veseljem slovanskim, z dobrimi nravi prave slovanske rodbine in z resničnim slovanskim pojmovanjem bodisi politične svobode ali socialne pravičnosti in družabne harmonije v obče.

Najbolj kriva pa je trditev, da je srbsko ljudstvo zakrivilo poraz politike Miletičeve in sramoto ljubovoljnosti Milanove. Spomnimo se le izvolitve Miletičeve l. 1881. Bil je to po njegovi vrnitvi iz ječe. Madžarski vladi je bilo tedaj mnogo do tega, da bi Miletić ne bil izvoljen in da bi Srbi s tem ne protestovali zoper njegovo obsodbo. Miletić je kandidoval v Titelu (nasproti Šlankamenu, med Tiso in Donavo.) Tisa se je ravno bila razlila in peplavila volilni okraj titelski. Volilci so se morali na mnogih mestih prevažati, uradi pa so odstranili t. zv. prevozne mostove in za gotovo računali, da so prečili izvolitev vladi tako neljubega kandidata. A srbski volilci so skakali v vodo, preplavali jo in prišli k volitvam, kjer je Miletić tudi zares zmagal.

Prav tako navdušeno in požrtvovalno je šlo srbsko ljudstvo v boj proti Turkom,

ko se je Milan I. 1876. sporazumel z zadnjim črnogorskim knezom, da bi vendar že enkrat osvobodila celi srbski narod od osmanskega jarma. Milan pa je poslušal glas naroda le na videz, ostajajoč v svoji duši pri onih, brez katerih mu življenje ni bilo nič in radi katerih je pravil prof. Neusserju: »Zelo žalostno je, ko mora človek umreti v 47. letu«. V njegovem taboru je bil namreč cel harem, kar je baje nemalo tešilo tudi njegove ruske pomočnike. In tako je platilo srbsko ljudstvo drago te veselice s popolnim porazom pri Aleksincu skoncem avgusta l. 1876.

Enkrat pa je srbska vojska res nerada šla v boj: to je bilo l. 1886., ko se je Milan bavil z načrtom, svariti Veliko Srbsko na račun Bolgarske, prav tako kakor Miletiću ni bilo proti misli, posvetiti svoje življenje vojvodini, koje glavna moč — če se more tu o moči govoriti — bi bila v Sremu, od Hrvatske odtrganem. A srbskemu ljudstvu je to le v čast, da se ni navdušilo za bratomorno vojsko.

* * *
Svetozar Miletić — podobno kakor Anton Starčević — je tipičen pojav politike na tleh domačih, politike, katera se doma prepira in slovanstvo cepi, dočim se s protivnikom neprestano spravlja in njega organizacijo občuduje; ki proti svojim najbližjim brani stališče »nespravljivosti načel«, medtem ko proti narodnim protivnikom naglaša taktiko humanitetno, evropsko; ki se kakor polž zapira svetu slovanškemu, a za to kakor metulj leta po svetu tujem, kjer praviloma gleda le prav sijajno svetlobo, ob kateri si spali krila; ki svetovno centralizacijo pozna le v smeri proti Benetkam, Hamburgu, Dunaju, Pešti, Parizu; ki se nezmerno baha — a le baha — »z materjo Prago«, jagelonskim Krakovom, belo Ljubljano, belim Zagrebom itd., a se brž cinično nasmeje, ko se ji reče, da bi Krakov ne smel tako ponosno zame-tati roke Prage in Zagreb ne tako samo-

zavestno prezirati srca Ljubljane; politike, za katero ni potrebe slovanske narodne in politične obrane, ki ji je utopija slovanski ideal mednarodne ravnopravnosti in socialne pravičnosti, ker ve, da bi se prej morala odreči partikularistični megalomaniji, nadvladi enega slovanskega plemena nad drugim in preziranju lastnega svojega ljudstva kot same mase.

Milan je pa spet tak tip naše dose-danje politike na tujih tleh. V njem ka-kor da bi bile utelesnjene razne naše dele-gacije, ki jim je tako dolg čas v parla-mentni dvorani a tako prijetno v zbornični restavraciji in na drugih veselih prostorih, ki tako vestno čitajo, kaj o njih piše tuja žurnalistika, ki jim je pa zelo malo do tega, kako o njih mislijo njih volilci. V njem se izražajo tudi naši stiki s tujino, zlasti z velikimi središči evropske politike in evropskega duševnega življenja v obče. Kako mnogi obiskovatelji Pariza — da ne govorimo o drugih velemestih — si dopa-dajo le v svobodni gojitvi gotovih dam in v uživanju pikantnih nočnih zabav. Komur bi se to zdelo vse eno, ali obiskuje človek v Parizu biblioteke ali šantante, ali išče znanja z javnimi delavci ali s tajnimi »pri-jateljicami«, ali preučuje življenje delujo-čega ljudstva ali razkošnost razuzdane »intelligence« iz vseh kotov sveta, ta ima v Milanu primer — in kako tragičen pri-mer, — da se je deželo motil, in če se zamisli le nekoliko globlje v vzroke vedno večjih in večjih naših porazov političnih, najde jim koren nekoliko v nepoznavanju ljudstva, nekaj v enostranskem poznavanju — ako se to v obče more imenovati poznavanje — tujega sveta, koren, ki ga kratko lahko imenujemo milanovščina.

* * *
Malih Miletićev in velikih Milanov bi lahko našteli celo vrsto med slovanskimi politiki vseh taborov, strank in smeri. In zato ni večjega nesmisla in žalostnejše pre-vare, nego kriviti okolnosti za vse zadnje

politične poraze. Vsega so krivi ljudje, boljše povedano, vsega tega je kriva vodeča slovanska inteligenca, ki se še niti ni poskusila, da bi sistematično pripravljala mlade ljudi na politično delavnost.

Ni rokodelstva, katerega bi se človeku ne bilo treba učiti, ni opravila, za koje bi se človeku ne bilo treba učiti, ni drugega javnega delovanja, v katerem bi se ne trebalo človeku pokazati z resničnim delom prej, nego ga obča sodba vredí med javne delavce (pisatelje, učenjake, umetnike) — le v naši politiki lahko delajo in vladajo neizvedenci, celo nepoštenjaki. In tej politiki so si upali rekati še slovanska!

Ne varajmo se dalje in priznajmo si moški, da imamo že sicer i slovaško narodno zavest (vsaj v obliki rodoljubja češkega, hrvaškega itd.) i slovansko svetovno literaturo (rusko, poljsko), i slovansko svetovno znano umetnost in godbo (češko, rusko, poljsko) dá, tudi svetvladajočo državo (rusko) — slovanske politike pa dozdej nimamo, zlasti mi neruski Slovani ne. Nimamo je niti v obliki češki, poljski, hrvatski. In zato naši politiki umirajo pobiti, četudi proslavljeni, in ljudstvo, to ubogo slovansko ljudstvo vznáša na svojih ramah zastopnike, ki se zdaj, sto let po našem prerojenju, dorazumevajo s tujim jezikom, kakor da bi služili tuji politični misli . . .

O SPOLNI VZGOJI.*) DRAGOTIN LONČAR. PRAGA.

(Nadaljevanje).

II.

V tem odstavku izpregovorimo o tem, kako spolna nramnost koristi zdravju in kako jo moremo razširjati. To bode odgovor na drugo glavno vprašanje, ali moremo doseči tako spolno življenje, ki bo

samo v sebi že pomenjalo napredek in razvoj, in kako je moremo doseči.

V prejšnjem odstavku se je dokazalo, kako potrebno je, da brzdamo spolno strast in jo podrejamo razumu, kar imenujemo krepost, ker je to nujni pogoj, da si ohrani zdravje poedinec, uživa srečo rodbina, da se krepí narod in cela družba. Potrebno je, da hrepenimo po tej kreposti.

Najvažnejše vprašanje pri spolni vzgoji otrok je: Ali je čistost pravi nramni cilj vzgoje in ali se moremo čisto vzgajati, ne da bi s tem škodovali zdravju?

To vprašanje je velikega pomena za moža in ženo. Razmerje med možem in ženo, vzgoja otrok, družbene navade, vse je odvisno od tega, kako odgovorimo na vprašanje, ali koristi krepost vsem ljudem in ali velja eden nramni zakon za vse ljudi.

Resnico moramo vedno vzprejeti. Noben osební predsodek, nobena ukoreninjena navada ne sme nasprotovati jasno spoznani resnici. Ako bi bilo res, da žene potrebujejo čistosti, možje pa ne, potem se mora ta resnica vzprejeti z vsemi posledicami. Ako bi pa bilo to mnenje napačno, ako je to le predsodek, ki ga nam vceplja vzgoja, potem moramo to resnico tudi vzprejeti z vsemi posledicami.

Iz tega fakta, da se že v jako mladem veku začanja oglašati spolni nagon in da traja dolgo časa, predno spolno dozorimo, spoznamo, da moramo skrbeti za to, da se ta prirodni nagon ne oglašá pre zgodaj. Ta nagon se ne oglašá le pri dvanajst- in trinajstletnih otrocih, ampak že tudi poprej. Kronični pojav v šolah, v sirotišnicah in sploh povsod tam, kjer se shaja mnogo dece brez modrega nramnega nadzorovanja, je samoskrumba (onanija) v jako mladih letih. Ta nevarna razvada se je morebiti pri njih davno poprej že udomačila, predno more deček postati oče, deklica mati. To razvado opažamo pri omikanih,

*) Po dr. El. Blackwellovi.